

Ett ingripande enligt 13 § polislagen mot två personer som var belagda med handfängsel och placerade i en polisbuss hade stöd i bestämmelsen eftersom det fanns en fara för att de, om de frigavs på platsen, skulle begå brott mot polisen

Beslutet i korthet: Vid ett polisingripande mot två män satte de sig till motvärn och uppträdde aggressivt, vilket bl.a. ledde till att de misstänktes för våldsamt motstånd. De belades med handfängsel och placerades i en polisbuss. Till platsen kom ytterligare personer, som hade kopplingar till de två männen. Stämningen var aggressiv och de anslutande personerna följde inte polisens uppmaningar. Polisen ansåg att det fanns en risk att de två männen kunde bli föremål för ett fritagningsförsök och det beslutades att de skulle omhändertas med stöd av 13 § polislagen.

JO uttalar att bedömningen av förutsättningarna för en åtgärd enligt 13 § polislagen måste utgå från agerandet hos den person som ska bli föremål för ingripandet. Ett omhändertagande kan inte motiveras enbart med att polisen vill kunna kontrollera andra personers närvaro på en plats. En individuell bedömning ska göras för var och en som berörs.

JO finner dock att omständigheterna var sådana att det fanns en omedelbar och konkret fara för att de två männen, om de frigavs på platsen, skulle begå en straffbelagd handling eller störa den allmänna ordningen. Det fanns därför grund för att ingripa mot dem enligt 13 § polislagen. För att avvärja faran hade det dock, enligt JO:s bedömning, varit tillräckligt att avlägsna dem från platsen.

JO kritiserar Polismyndigheten för att personerna tillfälligt omhändertogs trots att ett avlägsnande hade varit tillräckligt och för att den förmansprövning som gjordes var bristfällig. Polismyndigheten kritiseras också för att det inte hölls några förhör med de omhändertagna enligt 16 § polislagen, för brister i den löpande prövningen av förutsättningarna för frigivande och för att dokumentationen av omhändertagandena var bristfällig i flera avseenden.

Anmälningarna

I anmälningar som kom in till JO den 5 april 2019 förde AA och BB fram klagomål mot Polismyndigheten, polisregion Öst, med anledning av ett ingripande mot dem den 4 april 2019 i Nyköping. Av anmälningarna framgick att AA och BB hade stoppats när de åkte i en personbil och blivit kroppsvisiterade. De uppgav att polisen använt OC-spray mot dem och belagt

dem med handfängsel, trots att de inte gjort något motstånd. De hade därefter omhändertagits och placerats i en cell på polisstationen i flera timmar. AA och BB var kritiska till hur polisen agerat och ansåg att polisen använt övervåld. De ifrågasatte bl.a. att det funnits grund för de tvångsåtgärder som använts mot dem.

Utredning

JO uppmanade Polismyndigheten att yttra sig bl.a. över vilka omständigheter som lades till grund för omhändertagandena av AA och BB, vilka överväganden som gjordes i frågan om huruvida det inte hade varit tillräckligt att avvisa eller avlägsna dem från platsen, om det hölls något förhör med dem enligt 16 § polislagen och vilka överväganden som gjordes när det gäller omhändertagandenas längd.

Polismyndigheten (CC) yttrade sig den 15 november 2019 efter att ha begärt in upplysningar från berörda befattningshavare.

Av Polismyndighetens yttrande framgår i huvudsak följande om händelsen och dokumentationen av den.

Fordonsstoppet utfördes av polisassistent DD strax efter kl. 18. Han kände igen föraren, AA, som en medlem i Nordiska motståndsrörelsen (NMR) och fattade beslut om att kroppsvisitera honom och hans passagerare BB samt att utföra en husrannsakan i bilen för att söka efter vapen eller andra farliga föremål med stöd av 19 § andra stycket 1 och 20 a § polislagen. I en promemoria som upprättats i anslutning till ingripandet har han redogjort för det fortsatta händelseförloppet på följande sätt.

Därför ber jag föraren kliva ut ur bilen för att jag ska göra en PL 19 § på honom. I samband med detta kliver även passageraren ut. Jag ber honom sitta kvar i bilen men han kliver ut ändå. Jag utför en visitation enligt PL 19 § på föraren och ber honom ställa sig bakom bilen. Han går och ställer sig bakom bilen. I detta skede har passageraren kommit fram till förardörren och står och filmar ingripandet, ca 1,5 meter från mig. Jag säger till honom att nu ska jag även kontrollera honom. Jag tar tag i hans högra arm. Direkt försöker han undkomma greppet genom att dra, slita i armen och kränga med överkroppen. Jag har svårt att få kontroll på mannen samtidigt som AA skriker och viftar med armarna. AA uppträder aggressivt. Jag använder min OC-spray mot passageraren för att kunna få snabb kontroll på mannen eftersom jag har en till person i min närhet jag måste få kontroll på. Sprayen träffar mannen i ansiktet och jag kan få kontroll på honom. Jag tar ett skuldergrepp och trycker upp honom mot bilen. I samband med detta kommer AA rusandes mot mig, han skriker och har höjda nävar. Jag uppfattar [det] som att [han] ska gå till angrepp mot mig och jag sprayar även honom med OC. AA stannar upp och backar. Strax därefter anländer kollegor i 41-9430 och tar kontroll på AA. En kollega ansluter till mig och vi belägger passageraren med handfängsel. Vid visitation av honom påträffar kollegan en kniv i vänstra benfickan. Och i samband med detta kan vi även identifiera honom som BB. ... I detta skede har även kollegor i 41-3710 anslutit till platsen. Kollegorna tar hand om AA och BB, därefter [kan] jag ... påbörja husrannsakan i fordonet. Jag har hunnit kika lite runt förarplatsen när en kollega uppmärksammar mig på att det kommer ett större gäng med svartklädda personer över fältet i riktning mot oss. Jag förstår direkt att det är kompisar till de personer som vi ingripit mot. Jag tar

då ut min tjänstehund för att kunna skydda oss mot de personer som snabbt närmar sig oss. Jag ser när de kommer närmare att samtliga är medlemmar i NMR.

Av promemorian framgår vidare att DD uppfattade att det fanns en överhängande risk att de anslutande personerna skulle frita AA och BB eller utöva våld mot polispersonalen. Han beskriver att personerna uppträdde aggressivt och att de inte hörsammade polisernas uppmaningar. Poliserna var tvungna att använda tjänstehund mot flera av personerna som därefter förflyttade sig till en anvisad plats. Situationen lugnade ned sig och fler poliskollegor anslöt till platsen.

När besluten att omhänderta AA och BB fattades befann de sig båda i en polisbuss och var belagda med handfängsel. Besluten fattades av det yttre befälet, polisinspektör EE, som samtidigt beslutade om kroppsvisitation enligt 19 § andra stycket 1 polislagen av de övriga personer som anlant till platsen. I protokollen över ingripandena framgår att omhändertagandena av AA och BB gjordes med stöd av bestämmelsen i 13 § polislagen, och som grund för besluten angavs störande av den allmänna ordningen. Som ytterligare beskrivning av händelsen har i protokollen antecknats att AA och BB satte sig till motvärn när de skulle kontrolleras och att de misstänktes för våldsamt motstånd. Vidare anges att det i samband med ingripandet blev tumult och att de omhändertogs för att patruller på plats skulle kunna kontrollera de personer som anslutit till platsen.

AA och BB transporterades till polisstationen av bl.a. polisassistent FF. I händelserapporten antecknades att patrullen som genomförde transporten skulle återkomma ”gällande rättsläge”.

AA och BB sattes in i arresten kl. 18.47 efter beslut av stationsbefälet, polisinspektör GG, som förmansprövade omhändertagandena på distans. I protokollen för förmansprövningarna har samma omständigheter till grund för omhändertagandena antecknats som i de ursprungliga ingripandeprotokollen. Det finns ingen dokumentation om att förhör enligt 16 § polislagen genomförts.

Kl. 20.45 antecknades i tillsynsbladen att omhändertagandena skulle pågå ytterligare en timme. Det antecknades efter en dialog mellan EE och GG. Enligt händelserapporten var polisen klar med kontrollerna på ingripandeplatsen kl. 21.06. AA frigavs kl. 22.31 och BB frigavs kl. 22.43, efter beslut av stationsbefälet, polisinspektör HH.

Förhör hölls med AA och BB i anslutning till att de frigavs med anledning av de brottsmisstankar som uppstått mot dem vid ingripandet.

Polismyndigheten redovisade följande upplysningar från de berörda befattningshavarna.

FF: Hon tjänstgjorde under aktuellt pass tillsammans med två kollegor. Via radion fick de information om att DD skulle genomföra ett stopp på ett fordon.

När hennes patrull kom till platsen såg hon att det var ”stökigt”. AA och BB hade gått ut ur det stoppade fordonet och hade gått emot DD. Poliserna på plats hjälptes åt att få kontroll över AA och BB. Det framkom att det anträffats en kniv på BB.

AA och BB hade ett agiterat beteende och pendlande humör. När ingripandet mot AA och BB var genomfört anlände ytterligare ca åtta personer till platsen. Då beslutade det yttre befälet att AA och BB skulle omhändertas enligt 13 § polislagen och att patrullen som skulle genomföra transporten skulle lämna platsen bl.a. i syfte att de tillkomna inte skulle försöka frita AA och BB. Ett avvisande ansågs inte vara genomförbart och tillräckligt. Bedömningen var enligt henne att AA och BB inte skulle ha lämnat platsen när deras ”gruppering” anlät. På grund av att det var ”stökigt” på platsen och då fler personer skulle kontrolleras bedömdes det inte heller vara genomförbart med ett avlägsnande av AA och BB. Hon uppger även att ett avlägsnande troligen skulle ha resulterat i att AA och BB hade återkommit till den aktuella platsen.

Hennes patrull genomförde transporten till polisstationen. Anteckningen i händelserapporten om att patrullen skulle återkomma ”gällande rättsläge” gjordes eftersom de lämnade platsen innan patrullerna hunnit prata ihop sig. Syftet var att det yttre befälet skulle hinna bli insatt i ärendet och att även patrullen skulle kunna bilda sig en uppfattning av vad som hänt innan de anlände till platsen.

EE: Han tjänstgjorde vid aktuellt tillfälle som yttre befäl i Södermanland. Han erhöll information om omhändertagandena, att det rörde ”ett gäng med för polisen kända personer”, att polisen påträffat en kniv på en av de omhändertagna och att fler personer anslutit sig till platsen samt att stämningen eskalerat. När han anlände till platsen stod flera poliser mellan en grupp män och polisens fordon. I polisens fordon fanns de två omhändertagna personerna AA och BB. De ville på fråga inte uttala sig om vad som hänt utan svarade ”inga kommentarer”. AA och BB omhändertogs enligt 13 § polislagen och omhändertagandena förmansprövades även på polisstationen. Ansvaret övergick efter inläsning till annan polisiär förman. Efter händelsen hade han en dialog med samtliga kollegor för att få en bättre bild av vad som hänt och vad som fanns med i avrapporteringen. Det var för att säkerställa att inget missades eller glömdes bort.

GG: Han tjänstgjorde vid aktuellt tillfälle som stationsbefäl med placering i Eskilstuna. Han genomförde förmansprövningen av omhändertagandet enligt 13 § polislagen och inläsningen av AA och BB. Förmansprövningen skedde på distans via telefon/kamera. Han följde händelsen via Rakel och erhöll kontinuerliga och konkreta uppdateringar från yttre befäl. Omhändertagandena kvarstod den tid som han bedömde var proportionerlig. Det fanns en risk att ett frisläppande av AA och BB skulle innebära att den allmänna ordningen skulle störas ytterligare. Kl. 22.00 genomförde han en överlämning till stationsbefälet HH, som därefter tog över ansvaret.

GG har på fråga uppgett att han inte gett någon i uppdrag att genomföra förhör enligt 16 § polislagen, då det yttre befälet påtalat att förhör skulle genomföras med de omhändertagna innan de frigavs.

HH: Hon tjänstgjorde vid aktuellt tillfälle som stationsbefäl med placering i Eskilstuna. När hon påbörjade sitt arbetspass kl. 22.00 så erhöll hon en överlämning av stationsbefäl GG, då han bl.a. informerade om händelsen som föranlett omhändertagandet av AA och BB. När hon övertagit ansvaret för de frihetsberövade gjorde hon bedömningen att det inte längre fanns skäl att kvarhålla AA och BB. En polispatrull tillkallades till arresten för att genomföra förhör med AA och BB. Först frigavs AA och därefter genomfördes förhör med honom. När AA lämnat arresten frigavs BB. Av säkerhetsskäl friges alltid en person i taget och när denne lämnat arresten kan nästa person friges. Eftersom

AA och BB varit våldsamma mot polispatrull ville hon av säkerhetsskäl ha polispersonal redo i arresten vid frisläppandet av dem.

Polismyndigheten redovisade följande bedömning.

Störde AA och BB den allmänna ordningen i den mening som avses i 13 § polislagen?
Enligt Polismyndigheten saknas anledning att ifrågasätta polisernas uppgifter om AA:s och H.S:s uppträdande vid det aktuella tillfället. De uppgifterna läggs därför till grund för bedömningen.

Att någon gör motstånd mot eller försvårar ett polisingripande utgör i sig inte en tillräcklig förutsättning för ett ingripande på den grunden att uppträdandet ”stör den allmänna ordningen” enligt 13 § polislagen. Det krävs att personens uppträdande i det enskilda fallet innefattar ett angrepp på ett ordningsintresse av betydelse för allmänheten. Avgörande för bedömningen blir då vilka följder ur ordningssynpunkt som uppträdandet orsakar. Det finns inte någon dokumentation som visar att AA:s och H.S:s motstånd vid ingripandet förorsakade någon ordningsstörning i omgivningen. Det har inte heller kommit fram att andra personer befann sig på platsen vid ingripandet mot AA och BB. Av utredningen framgår att den ingripande polismannen trots motståndet har kunnat kontrollera situationen genom användande av bl.a. OC-spray och att han, sedan fler kollegor anlänt till platsen, fick kontroll på AA och BB. Av utredningen framgår även att AA och BB belades med handfängsel och att de hade placerats i en polisbuss när en grupp personer kom till platsen.

Polismyndigheten gör sammantaget bedömningen att det som kommit fram i utredningen inte kan anses visa att AA och BB störde den allmänna ordningen på ett sådant sätt att det var nödvändigt med ett tillfälligt omhändertagande för att ordningen skulle kunna upprätthållas.

Förelåg det någon annan grund för ett ingripande enligt 13 § polislagen?

Av dokumentationen framgår att AA och BB omhändertogs för att patruller på plats skulle kunna genomföra kontroll av samtliga personer som anlände till platsen. Även om de ingripande poliserna inte uttryckligen har anfört det så ligger det nära till hands att de bedömde att situationen var sådan att det kunde befaras att AA och BB skulle orsaka ordningsstörningar eller hindra polisernas arbete på platsen om poliserna inte vidtog åtgärder enligt 13 § polislagen. Följande omständigheter talar för detta. AA och BB hade tidigare satt sig till motvärn vid polisens ingripande mot dem och de uppvisade då ett tämligen aggressivt beteende mot den ingripande polismannen. Enligt poliserna uppvisade de även efteråt ett agiterat beteende. Stämningen på platsen var aggressiv och personerna som anlände hörsammade inte polisernas uppmaningar. Poliserna nödgades använda tjänstehund för att ta kontroll över situationen.

Vid en helhetsbedömning av de omhändertagnas uppträdande i samband med polisens ingripande mot dem och den därpå följande händelseutvecklingen på platsen kan antas att det förelåg en beaktansvärd risk för ordningsstörning, alternativt risk för att brott (jfr 17 kap. 1 § brottsbalken) skulle begås, om poliserna inte vidtog åtgärder med stöd av 13 § polislagen mot AA och BB. Det kan vidare antas att det under rådande omständigheter var nödvändigt med ett sådant ingripande för att upprätthålla ordningen på platsen under genomförandet av de visitationer som beslutats. Det är dock inte godtagbart att de rättsliga grunderna inte har redovisats korrekt i ingripandeprotokollen och att dokumentationen inte heller visar vilka faktiska omständigheter som motiverade ingripandet.

Var annan åtgärd otillräcklig?

Enligt de ingripande poliserna fanns det inget annat alternativ än att omedelbart omhänderta AA och BB. Av protokollen över ingripandena framgår endast att de vidtogs för att patruller på plats skulle kunna genomföra kontroll av samtliga personer som anlände till platsen. Dokumentationen är således bristfällig även i denna del. Med hänsyn till vad som kommit fram i utredningen om

sammanhanget och händelseutvecklingen på platsen framstår dock ett avvisande som en otillräcklig åtgärd, eftersom AA och BB sannolikt skulle ha anslutit sig till den grupp som kom till platsen. Av vad som framkommit genom utredningen är det emellertid inte uteslutet att det hade varit tillräckligt att avlägsna AA och BB från platsen. Om AA och BB efter ett avlägsnande hade återvänt till platsen och riskerade eller rent av faktiskt hindrade polisernas arbete hade ett tillfälligt omhändertagande kunnat genomföras då. Det är inte tillfredsställande att det saknas dokumentation om vilka omständigheter som lades till grund för bedömningen att omhändertagandena var nödvändiga och vilka överväganden som gjordes.

Förhör enligt 16 § polislagen m.m.

Det saknas dokumentation om att förhör genomförts enligt 16 § polislagen. Det har inte heller framkommit att sådana förhör inte var möjliga att genomföra på grund av de omhändertagnas uppträdande. Ansvaret för att förhör enligt 16 § polislagen genomfördes ålåg stationsbefälet GG. Det förefaller ha uppstått en brist i kommunikationen mellan honom och det yttre befälet avseende ansvaret för genomförandet av förhören. Att förhören inte kommit till stånd är givetvis inte acceptabelt.

Stationsbefälet GG ansvarade för förmansprövningen av omhändertagandena. Det framgår inte av dokumentationen vilka överväganden som han gjorde vid bedömningen av om det var motiverat med ett fortsatt omhändertagande. Han har i samband med JO:s remiss uppgett att omhändertagandena kvarstod den tid som han bedömde var proportionerlig med hänsyn till risken för den ordningsstörning som ett frisläppande av AA och BB skulle föranleda. Av utredningen framgår inte heller vilka fortlöpande överväganden som gjordes av förutsättningarna för frigivning av AA och BB. Vidare saknas det dokumentation avseende den prövning som skulle ske kl. 21.45. Det går därför inte att dra någon slutsats om det varit möjligt att frige de omhändertagna tidigare än som skedde. Polismyndigheten anser dock att omhändertagandena verkar ha pågått väl länge.

Dokumentationsbrister

Dokumentationen av omhändertagandena är bristfällig i flera centrala avseenden. De rättsliga grunderna har inte redovisats korrekt och de faktiska omständigheterna som motiverade omhändertagandena har inte dokumenterats på ett fullständigt sätt. Det saknas också information om de överväganden som gjorts avseende mindre ingripande åtgärder och förutsättningarna för frigivning.

Vad som avsågs med anteckningen om att patrullen skulle återkomma ”gällande rättsläge” har inte kunnat klarläggas genom utredningen.

Polismyndigheten ser allvarligt på dokumentationsbristerna i ärendet. Det finns mot bakgrund av vad som kommit fram anledning att ytterligare informera och utbilda polispersonal för att säkerställa att dokumentationen vad gäller tillfälliga omhändertaganden lever upp till kraven och att liknande dokumentationsbrister kan undvikas i framtiden. Polismyndigheten avser att följa upp frågan.

Rättslig reglering

Ingripanden enligt 13 § polislagen

Om en person genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna får polisen avvisa eller avlägsna personen från ett visst område eller utrymme, när det är nödvändigt för att ordningen ska kunna upprätthållas. Detsamma gäller om en sådan åtgärd behövs för att en straffbelagd handling ska kunna avvärras. Om ett avvisande eller ett avlägsnande är otillräckligt för att det avsedda resultatet ska kunna uppnås får personen tillfälligt omhändertas. (Se 13 § polislagen.)

Ordningsstörning eller omedelbar fara för ordningsstörning

För att någon ska kunna sägas störa den allmänna ordningen genom sitt uppträdande krävs att uppträdandet innebär ett angrepp på ett ordningsintresse av betydelse för allmänheten eller annars från allmän synpunkt. Frågan om ett visst uppträdande stör den allmänna ordningen får inte avgöras från den begränsade synpunkten av vad som för den enskilda polisen framstår som obekvämt eller olämpligt. Endast den omständigheten att en person vägrar att lyda en tillsägelse av en polis innebär t.ex. inte att han eller hon stör den allmänna ordningen eller utgör en fara för denna. Det avgörande i en sådan situation är vilka följder från ordningssynpunkt som en bristande efterrättelse kan antas medföra. (Se Berggren och Munck, Polislagen, den 1 april 2019, JUNO, kommentaren till 13 §.)

En omedelbar fara för den allmänna ordningen förutsätter att faran är konkret, dvs. att den är bestämd till tid och rum. Ett omhändertagande får inte ske för att abstrakta, ännu inte konkretiserade faror ska avvärjas. Faran ska vidare ha uppkommit genom ett särskilt uppträdande från den som omhändertagandet riktas mot. En persons blotta närvaro på en plats kan knappast bedömas som konkret fara, även om det är känt att personen brukar bråka och uppträda ordningsstörande. (Se Berggren och Munck, kommentaren till 13 §.)

Som en ytterligare förutsättning för ingripande vid störande av eller omedelbar fara för allmän ordning gäller att ingripandet är nödvändigt för att ordningen ska kunna upprätthållas. Polisen bör alltid först överväga möjligheten att ingripa med tillsägelser och anmaningar.

Avvärjande av en straffbelagd handling

Ingripanden enligt den aktuella bestämmelsen för att avvärja en straffbelagd handling kan göras även i situationer då personen ännu inte har gjort sig skyldig till brott. Det ska vara fråga om en omedelbar och konkret fara för brott.

Förmansprövning, förhör och löpande omprövning

Den polis som har verkställt ett omhändertagande ska så skyndsamt som möjligt anmäla åtgärden till sin förman. Har omhändertagandet inte redan upphört ska förmannen omedelbart pröva om det ska bestå. (Se 15 § polislagen.)

Den som omhändertagits ska förhöras så snart som möjligt och ska friges snarast möjligt efter förhöret. Ingen får hållas kvar längre än sex timmar. (Se 16 § polislagen.) Förhöret bör om möjligt hållas i ett sådant skede att det kan läggas till grund för den prövning av omhändertagandet som förmannen ska göra enligt 15 §. Förhöret ska i första hand avse de faktiska omständigheter som motiverat omhändertagandet. Det ska redovisas skriftligen med uppgifter om vem som har varit förhørsledare och om när förhöret har hållits. (Se Berggren och Munck, kommentaren till 16 §, och Polismyndighetens handbok för arrestverksamheten, PM 2017:63 s. 67.)

Eftersom den omhändertagne ska frigges snarast möjligt måste förutsättningarna för frigivande bedömas fortlöpande. Avsikten är att omhändertagandet ska vara betydligt kortare än den maximitid som anges i lagen. (Se Berggren och Munck, kommentaren till 16 §.)

Dokumentation

Protokoll ska föras över ingripanden som innebär att någon avvisas, avlägsnas eller omhändertas. Av protokollet ska det framgå vem som har fattat beslutet om ingripandet, grunden för beslutet och tidpunkten när det har fattats, vem eller vilka som har deltagit i ingripandet, vem eller vilka som ingripandet har riktat sig mot, tiden för ingripandet samt vad som i övrigt har förekommit vid ingripandet. (Se 27 § polislagen.)

Bedömning

Ingripandena enligt 13 § polislagen

Besluten var bristfälligt motiverade och dokumenterade men hade stöd i lag

Omhändertagandena av AA och BB har gjorts med hänvisning till bestämmelsen i 13 § polislagen. I protokollen över ingripandena anges störande av den allmänna ordningen som grund för omhändertagandena.

Ett ingripande enligt 13 § polislagen på grund av ordningsstörning förutsätter som nämnts att den person som är föremål för ingripandet uppträder på ett sätt som innebär ett angrepp på ett ordningsintresse av betydelse för allmänheten eller annars från allmän synpunkt.

Att någon gör motstånd eller försvårar ett polisingripande utgör inte i sig en sådan ordningsstörning som avses i bestämmelsen. Det har inte kommit fram att några andra personer befann sig på platsen vid det inledande ingripandet mot AA och BB och poliserna kunde, trots motståndet, genomföra de beslutade kontrollerna av AA och BB. Utredningen visar således inte att AA:s och BB inledande agerande har utgjort en sådan ordningsstörning som motiverat ett ingripande mot dem enligt 13 § polislagen.

I protokollen över ingripandena har det också antecknats att AA och BB omhändertogs för att patruller på plats skulle kunna kontrollera de personer som anslöt till platsen. De ingripande poliserna har även framhållit att man befarade att de personer som kom dit skulle försöka frita AA och BB eller utöva våld mot polispersonalen. Hur man bedömde AA:s och BB agerande vid tidpunkten för besluten om omhändertagandena framgår inte av dokumentationen över omhändertagandena eller de uppgifter som de berörda befattningshavarna har lämnat inför Polismyndighetens yttrande till JO.

Jag vill med anledning av detta till en början framhålla att man vid en bedömning av om det finns förutsättningar för en åtgärd enligt 13 § polislagen måste utgå från agerandet hos den person som ska bli föremål för ingripandet. Ett omhändertagande kan inte motiveras enbart med att polisen vill kunna

kontrollera andra personers närvaro på en plats. En individuell bedömning ska göras för var och en som berörs.

Av utredningen framgår att EE, som fattade besluten om omhändertagande, kom till platsen när AA och BB var handfångslade och satt i polisbussen. Den promemoria som han upprättat, som är daterad drygt fem månader efter händelsen, ger intrycket att han vid beslutsfattandet inte hade någon klar bild av vad som hade inträffat på platsen. Vidare har i händelserapporten antecknats att den patrull som transporterade bort AA och BB skulle ”återkomma gällande rättsläge”. FF har uppgett att anteckningen gjordes eftersom patrullerna inte hade hunnit prata ihop sig när de lämnade platsen och att syftet var att EE skulle hinna bli insatt i ärendet.

Av dokumentationen och de uppgifter som de inblandade poliserna har lämnat kan man få uppfattningen att det framför allt var angeläget att AA och BB avlägsnades från platsen och att man i det skedet inte hade helt klart för sig på vilken grund ingripandena gjordes. Om det var på det sättet är det naturligtvis inte godtagbart.

Med detta sagt anser jag mig emellertid ha underlag för att göra följande uttalanden utifrån vad som har kommit fram genom utredningen.

Jag ifrågasätter inte polisernas uppgifter om att det fanns en risk att den grupp av personer som kom till platsen skulle försöka frita S E.W. och BB eller utöva våld mot poliserna. Det har framgått av utredningen att stämningen på platsen var aggressiv och att polisen tvingades använda tjänstehund mot flera personer i gruppen eftersom de inte följde polisernas uppmaningar. Det har inte klarlagts vilken närmare relation de anslutande personerna hade till AA och BB, men det stod klart för de ingripande poliserna att de alla tillhörde samma gruppering. Personerna anlände också till platsen mycket kort tid efter det inledande ingripandet mot AA och BB.

När besluten om omhändertagande fattades var AA och BB belagda med handfängsel och placerade i en polisbuss. Det finns ingen utredning om att de då uppträdde på ett sätt som i sig utgjorde grund för att ingripa mot dem enligt 13 § polislagen. Samtidigt måste det beaktas att de vid det inledande ingripandet omkring 20 minuter tidigare hade satt sig till motvärn och varit aggressiva mot poliserna, vilket bl.a. medfört att de misstänktes för våldsamt motstånd. BB hade också haft en kniv på sig. FF har uppgett att AA och BB uppvisade ett agiterat beteende och pendlade i humöret. När de övriga personerna kom till platsen eskalerade den aggressiva stämningen snabbt och det har av utredningen inte framkommit något som talar för att AA:s och BB negativa inställning mot polisen hade klingat av när besluten om omhändertagande fattades.

Vid en samlad bedömning finner jag därför att omständigheterna var sådana att det fanns en omedelbar och konkret fara för att AA och BB, om de hade frigetts på platsen, skulle begå en straffbelagd handling mot poliserna, exempelvis brott

enligt 17 kap. brottsbalken, eller störa den allmänna ordningen. Det fanns alltså enligt min bedömning förutsättningar i och för sig för ett ingripande mot AA och BB med stöd av 13 § polislagen.

Med anledning av de brister jag konstaterat när det gäller hur besluten om omhändertagande motiverats och dokumenterats vill jag dock understryka att den som ingriper mot någon med hänvisning till polislagen alltid måste ha klart för sig vilka rättsliga förutsättningar som gäller för att ett visst ingripande ska kunna ske och vilka faktiska omständigheter som motiverar ett ingripande i det enskilda fallet. Det är vidare ur kontroll- och rättssäkerhetssynpunkt viktigt att de omständigheter som motiverat ingripandet dokumenteras på ett fullständigt och korrekt sätt.

Det hade varit tillräckligt att avlägsna AA och BB från platsen

Ett tillfälligt omhändertagande får ske först om ett avvisande eller avlägsnande från platsen är otillräckligt. Av protokollen över omhändertagandena framgår inte vilka omständigheter som lades till grund för bedömningen att det inte var tillräckligt att avvisa eller avlägsna AA och BB från platsen och vilka överväganden som gjordes i den frågan. En av de ingripande poliserna har uppgett att man bedömde att AA och BB inte skulle ha lämnat platsen sedan deras ”gruppering” anlät och att ett avlägsnande troligen hade resulterat i att de återkommit till platsen.

Enligt min bedömning framstår det dock som att ett avlägsnande av AA och BB hade varit tillräckligt för att avvärja den fara för ordningsstörning eller brott som fanns. Om AA och BB hade återvänt till platsen efter ett avlägsnande hade man kunnat överväga att tillfälligt omhänderta dem. Jag vill framhålla att det alltid måste framgå av dokumentationen av ett omhändertagande varför ett avvisande eller avlägsnande inte varit tillräckligt.

Sammanfattning i denna del

Sammanfattningsvis är det min uppfattning att ingripandena mot AA och BB var bristfälligt motiverade och dokumenterade men hade stöd i 13 § polislagen. Det hade dock varit tillräckligt om de hade avlägsnats från platsen i stället för att tillfälligt omhändertas. I mina fortsatta överväganden utgår jag dock från den åtgärd som polisen faktiskt vidtog, dvs. att AA och BB tillfälligt omhändertogs.

Förmansprövningen och förhör enligt 16 § polislagen

Förmansprövningen fyller en viktig funktion som en garanti för den omhändertagnes rättssäkerhet genom att frågan om ett fortsatt omhändertagande alltid bedöms av någon annan än den som initialt har vidtagit åtgärden. Syftet med prövningen är bl.a. att misstag som kan ha begåtts i en stressad och svårbedömd situation ska rättas till så snart som möjligt. Den polis som ska pröva om ett omhändertagande ska bestå ska så snart som möjligt skaffa sig ett underlag för sitt beslut genom att ta del av de omhändertagande polisernas rapport och förhöra den som omhändertagits. Det är av grundläggande betydelse

att han eller hon är omsorgsfull och noggrann vid prövningen och ser till att skaffa sig ett fullgott underlag för sin bedömning. Det är naturligtvis också av stor vikt att den som gör förmansprövningen gör en självständig bedömning av de omständigheter som lagts till grund för omhändertagandet och inte enbart förlitar sig på de ingripande polisernas bedömningar och slutsatser. (Se JO:s beslut den 26 februari 2019, dnr 2066-2018.)

Omhändertagandena av AA och BB förmansprövades på distans av stationsbefälet GG. De omständigheter som ligger till grund för omhändertagandena har angetts på samma sätt i protokollen över förmansprövningarna som i protokollen över ingripandena. Dokumentationen av förmansprövningarna har också samma brister som dokumentationen av de ursprungliga ingripandena när det gäller övervägandena av om det hade varit tillräckligt med ett avvisande eller avlägsnande.

Av utredningen framgår att det inte hölls några förhör enligt 16 § polislagen med AA och BB. GG har uppgett att han inte gav någon i uppdrag att genomföra sådana förhör eftersom det yttre befälet hade meddelat att AA och BB skulle förhöras innan de frigavs. Som framgått bör förhör enligt 16 § polislagen om möjligt hållas i ett sådant skede att det kan utgöra ett underlag för förmansprövningen. Att sådana förhör inte alls hölls är naturligtvis inte acceptabelt.

Eftersom det enligt min bedömning inte fanns förutsättningar att tillfälligt omhänderta AA och BB vid ingripandet kan jag inte heller finna att det fanns stöd för att hålla kvar dem på polisstationen efter förmansprövningen. De borde därför ha släppts vid förmansprövningen och inte satts i polisarrest.

Längden på omhändertagandena

Som framgått under den rättsliga regleringen ska förutsättningarna för frigivande bedömas fortlöpande med början omedelbart efter det att någon omhändertagits enligt 13 § polislagen.

AA och BB sattes in i arresten kl. 18.47 och var omhändertagna i omkring fyra timmar. Av utredningen framgår inte vilka fortlöpande överväganden som gjordes av förutsättningarna för frigivande. GG har uppgett att omhändertagandena kvarstod den tid han bedömde var proportionerlig med hänsyn till risken för den ordningsstörning som ett frisläppande av AA och BB skulle leda till. Det antecknades i tillsynsbladen kl. 20.45 att omhändertagandena skulle pågå ytterligare en timme och därefter omprövas. Den omprövningen har emellertid inte heller dokumenterats. Dokumentationsbristen är allvarlig eftersom den rör en så central fråga som förutsättningarna för det fortsatta frihetsberövandet.

Av händelserapporten framgår att polisen var färdig med kontrollerna på ingripandeplatsen kl. 21.06. Utifrån vad som har angetts om syftet med omhändertagandena kan jag inte se att det efter den tidpunkten kan ha funnits

någon anledning att hålla AA och BB fortsatt frihetsberövade.
Omhändertagandena upphörde emellertid först kl. kl. 22.31 respektive kl. 22.43,
efter det att stationsbefälet HH tagit över ansvaret för omhändertagandena.

Polismyndigheten kritiseras

Polismyndigheten kritiseras för att AA och BB tillfälligt omhändertogs trots att ett avlägsnande hade varit tillräckligt och för den bristfälliga förmansprövningen. Polismyndigheten kritiseras också för att det inte hölls några förhör med AA och BB enligt 16 § polislagen samt för bristerna i den löpande prövningen av förutsättningarna för frigivande. Slutligen kritiseras Polismyndigheten för de dokumentationsbrister som präglat handläggningen.

Ärendena avslutas.